

Δράση: Επιμόρφωση εκπαιδευτικών και μελών της εκπαιδευτικής κοινότητας
Υποδράση: Ενδοσχολική Επιμόρφωση, Επιστ.υπεύθυνη: Μαρία Λιακοπούλου

Διαχείριση προβλημάτων συμπεριφοράς στη σχολική τάξη: επίλυση συγκρούσεων, διαπροσωπικές σχέσεις και τεχνικές επικοινωνίας

23, 24 & 25 Μαΐου 2012
13.30-17.30

Διαπολιτισμικό Δημοτικό Σχολείο
Νέων Επιβατών

Διαχείριση προβλημάτων συμπεριφοράς στη σχολική τάξη: επίλυση συγκρούσεων, διαπροσωπικές σχέσεις και τεχνικές επικοινωνίας

*Ελένη Λυπουρλή, Διδάσκουσα Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης
Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
agardiki@jour.auth.gr*

Στόχος του σεμιναρίου είναι να ασχοληθεί με τα προβλήματα που παρουσιάζονται στο σχολικό περιβάλλον, είτε αυτά συνδέονται με την πολυπολιτισμική ετερογένεια του σημερινού σχολείου, είτε με τις διαπροσωπικές συγκρούσεις και αντιθέσεις και να προτείνει τρόπους αντιμετώπισης των προβλημάτων.

Το σεμινάριο πραγματεύεται τα προβλήματα που αναφέρουν συνήθως οι εκπαιδευτικοί σε τάξεις με πολυπολιτισμική σύνθεση και επιχειρεί να διαφωτίσει πώς συνδέονται τα προβλήματα αυτά με την πολιτισμική και κοινωνική ετερότητα στο σχολείο. Μελετώνται οι δυσλειτουργικές καταστάσεις που προκύπτουν από α) τη διαγωγή και συμπεριφορά των μαθητών απέναντι σε άλλους μαθητές και στους εκπαιδευτικούς, και β) τις μεγάλες διαφορές στην σχολική επίδοση και το ρυθμό μάθησης των μαθητών. Από την άλλη πλευρά, θα συζητηθούν οι δυνατότητες που δημιουργεί η παρουσία μαθητών με διαφορετική πολιτισμική προέλευση. Σε αυτό το πλαίσιο, εξετάζονται διάφοροι εποικοδομητικοί τρόποι διαχείρισης της ετερότητας και επιδιώκεται ο αναστοχασμός των εκπαιδευτικών ως προς τις δικές τους πρακτικές αντιμετώπισης των προβλημάτων. Παρουσιάζεται η μορφολογία τυπικών προβλημάτων που απαντώνται στην τάξη και θα συζητηθεί η σχέση τους με την πολιτισμική διαφοροποίηση. Στόχος είναι η ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών ως προς τη δυνατότητά τους να διαχειρίζονται εποικοδομητικά ποικίλες δυναμικές στην τάξη, που έχουν τις ρίζες τους σε ρητές ή άρρητες κοινωνικές κατηγοριοποιήσεις.

Κεντρική θέση στη συζήτηση για τις διαπροσωπικές σχέσεις έχει η επίλυση της διαπροσωπικής σύγκρουσης. Διάκριση μεταξύ της σύγκρουσης περιεχομένου και της σύγκρουσης σχέσης. Ανάλυση των στρατηγικών επίλυσης της σύγκρουσης (π.χ. εποικοδομητικές: ενσυναίσθηση, αποδοχή, συζήτηση, λύση τύπου 'κερδίω-κερδίζεις' κλπ. ή μη εποικοδομητικές: αποφυγή, κατηγορία, προσωπική απόρριψη, λύση τύπου 'κερδίω-χάνεις' κλπ.). Σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη σύγκρουση είναι το φύλο και το πολιτισμικό πλαίσιο. Τεχνικές διαχείρισης κρίσεων μέσα στη σχολική τάξη. Οι διαπροσωπικές σχέσεις επηρεάζονται από τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε ο ένας τον άλλον, δηλαδή από τη γνωστική λειτουργία της αντίληψης (π.χ. προσδοκίες, στερεότυπα). Ένα πολύ γνωστό φαινόμενο διαπροσωπικής αντίληψης (η αυτοεκπληρούμενη προφητεία ή το φαινόμενο του Πυγμαλίωνα) περιγράφει το πώς οι προσδοκίες του εκπαιδευτικού είναι δυνατόν να 'πλάσουν' σε τέτοιο βαθμό τη συμπεριφορά του μαθητή έτσι ώστε να επιβεβαιώσει τελικά ο μαθητής την εικόνα (ή το στερεότυπο) που έχει ο εκπαιδευτικός για αυτόν.

Το πιο σημαντικό κίνητρο του εαυτού είναι αυτό της αυτοπροαγωγής: όλοι έχουμε την τάση να προβάλλουμε τα θετικά χαρακτηριστικά μας ή να ανακατασκευάζουμε τα αρνητικά μας. Η μεροληψία αυτή παρουσιάζεται στις αιτιακές αποδόσεις (στις εξηγήσεις που δίνουν για τη συμπεριφορά και τη σχολική επίδοση των άλλων και τη δική τους). Οι μαθητές εξηγούν με διαφορετικό τρόπο την επιτυχία τους και διαφορετικά την αποτυχία τους. Σχετική είναι και η εξήγηση από την πλευρά του εκπαιδευτικού της συμπεριφοράς του μαθητή η οποία μπορεί να υποπέσει σε παρόμοιες μεροληψίες. Σημαντική είναι η παρέμβαση του εκπαιδευτικού που θα πρέπει να αξιολογεί την επίδοση και όχι τον μαθητή.

Το φαινόμενο της αυτοϋπονόμευσης του εαυτού: ο μαθητής βάζει εμπόδια στον εαυτό του γιατί γνωρίζει ότι θα αποτύχει. Με αυτόν τον τρόπο μπορεί κανείς να εξηγήσει μία αποτυχία χωρίς αυτό να αντακλά ιδιαίτερα στην αυτοεκτίμηση του. Συχνά ακολουθούν τη στρατηγική αυτή μαθητές με χαμηλή αυτοεκτίμηση.

Σχετικό είναι το θέμα της αυτοπαρουσίασης των μαθητών, ή με άλλα λόγια το πώς διαχειρίζονται την εικόνα τους προς τους άλλους. Επίσης, έχουν περιγραφεί διάφορες επικοινωνιακές προδιαθέσεις, δηλαδή χαρακτηριστικά της προσωπικότητας που αφορούν στον τρόπο επικοινωνίας, όπως η φιλονικία και ο φόβος της επικοινωνίας. Για τη βελτίωση των επικοινωνιακών δεξιοτήτων έχουν προταθεί μια σειρά από τεχνικές στα πλαίσια της συμπεριφορικής μεταστροφής: π.χ. συστηματική απευαισθητοποίηση, γνωστική αποδόμηση, οπτικοποίηση απόδοσης κτλ.

Οι διαπροσωπικές σχέσεις συχνά, και σε μεγάλο βαθμό, αποτελούν έκφραση των διομαδικών σχέσεων, δηλαδή το κάθε άτομο αποτελεί στα μάτια των άλλων έναν τυπικό 'εκπρόσωπο' της κοινωνικής ομάδας από την οποία προέρχεται. Σημασία λοιπόν έχουν για τις σχέσεις αυτές οι κανόνες της κοινωνικής ομάδας και της κουλτούρας των ατόμων. Οι κοινωνικοί ρόλοι που αναλαμβάνουν οι νέοι εντός των ομάδων στις οποίες ανήκουν καθορίζουν το εύρος των συμπεριφορών τους, δηλαδή το ποια είναι η αποδεκτή συμπεριφορά εντός της ομάδας. Για παράδειγμα, η έκφραση προκατάληψης από έναν μαθητή προς έναν άλλον στη βάση της εθνικότητάς του είναι πολύ πιθανό να οφείλεται στη αντίληψη της κοινωνικής ομάδας του μαθητή, ότι οι 'άλλοι' συνιστούν απειλή για την κοινωνία μας. Συνεπώς η αντιμετώπιση της προκατάληψης θα πρέπει να έχει στόχευση κοινωνική και όχι ατομική. Ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να κάνει συζήτηση για τις σχέσεις πλειοψηφικών και μειοψηφικών κοινωνικών ομάδων και για τις πιθανές διαδικασίες πολιτισμικής συνύπαρξης (π.χ. αφομοίωση, ενσωμάτωση, πολυπολιτισμικότητα, διαπολιτισμικότητα). Επίσης ο εκπαιδευτικός μπορεί να 'κατασκευάσει' την κοινωνική ταυτότητα των μαθητών με τέτοιο τρόπο ώστε να επανακατηγοριοποιηθεί το κοινωνικό πλαίσιο, ορίζοντας μια ευρύτερη κοινωνική κατηγορία που ενσωματώνει και την πλειοψηφική και τη μειοψηφική ταυτότητα.

Σημαντικό είναι το χαρακτηριστικό της συνοχής της ομάδας των μαθητών. Όσο περισσότερο συνεκτική είναι η ομάδα τόσο μεγαλύτερη παρουσιάζεται η συμμόρφωση των μαθητών στους κανόνες της ομάδας, αλλά και τόσο πιο βελτιωμένη είναι η επικοινωνία μεταξύ τους.

Οι διαπροσωπικές σχέσεις επηρεάζονται από τον τρόπο με τον οποίο επικοινωνούμε μεταξύ μας, ποια λεκτική και ποια μη-λεκτική επικοινωνία χρησιμοποιούμε. Οι διαπροσωπικές σχέσεις επηρεάζονται από τους κοινωνικούς κανόνες του πλαισίου εντός του οποίου αλληλεπιδρούμε. Σχετικό είναι το φαινόμενο της λεκτικής προσαρμογής όπου οι συνομιλητές συγκλίνουν στον τόνο, στο ύφος ή και την προφορά ώστε να τεκμηριώσουν την κοινή τους κοινωνική ταυτότητα. Ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να μιλήσει τη 'γλώσσα' των μαθητών έτσι ώστε να δημιουργήσει μια υπερκείμενη κοινωνική κατηγορία (με άλλα λόγια να τον δουν ως 'δικό τους').

Αξιολόγηση της διαλέκτου των παιδιών και γλωσσική προκατάληψη. Πώς αξιολογείται η μη-τυπική ομιλία, πώς εκφράζεται η ανεκτικότητα και η αποδοχή μέσω της γλώσσας;

Πολιτισμικές διαφορές, προβλήματα διγλωσσίας, δυσκολίες μάθησης, προβλήματα συμπεριφοράς. Πολυπολιτισμική τάξη και ομαδοσυνεργατική μάθηση. Διαδικασίες επιπολιτισμού (εναρμόνιση, αφομοίωση, διαχωρισμός, περιθωριοποίηση). Διομαδικές σχέσεις, προκατάληψη, στερεότυπα.

Κίνητρα και μάθηση των μαθητών. Θεωρίες κινήτρων. Παράγοντες που επηρεάζουν τα κίνητρα των μαθητών. Ευπάθεια κινήτρων, επανεκπαίδευση στην απόδοση αιτιολογικών προσδιορισμών, αυτοαποτελεσματικότητα, αυτοεκτίμηση, αυτοαξιολόγηση. Προσανατολισμός μαθητών ως προς το στόχο μάθησης και επίτευξης. Ενίσχυση κινήτρων για μάθηση, εσωτερικά κίνητρα.

Διδασκαλία σε ανομοιογενείς τάξεις, διαφορετικότητα στην τάξη, πολιτισμικό πλαίσιο. Πολυπολιτισμική εκπαίδευση στο σχολείο. Διαφοροποιημένη διδασκαλία ανάλογα με το επίπεδο, τη μαθησιακή ετοιμότητα, τα ενδιαφέροντα του μαθητή και προσαρμοσμένη στην πολιτισμική ετερότητα. Διαφοροποίηση του διδακτικού υλικού, των στρατηγικών μάθησης και κατάκτησης της γνώσης, και του μαθησιακού περιβάλλοντος.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι να έχει ένα συνεπές σύστημα κανόνων, αμοιβών και ποινών, να κάνει κριτική στη συμπεριφορά και όχι στο πρόσωπο, να δείχνει σεβασμό στην προσωπικότητα του μαθητή και να ενισχύει την αυτοεκτίμησή του. Γενικά θα πρέπει να δημιουργεί στη σχολική τάξη θετικό διαπροσωπικό κλίμα αμοιβαίας αποδοχής και εμπιστοσύνης με συνεχή ενίσχυση, ώστε να ενθαρρύνονται οι μαθητές να εισέρχονται σε περιστάσεις επίτευξης και να έχουν μεγαλύτερο κίνητρο επιτυχίας παρά κίνητρο αποφυγής της αποτυχίας. Τέλος θα πρέπει να ενισχύεται το κίνητρο των μαθητών για μάθηση και τα εσωτερικά κίνητρα και όχι μόνο ο προσανατολισμός στην επίδοση.

Παραδείγματα ασκήσεων:

- Αναγνώριση από τους μαθητές των κανόνων των διαπροσωπικών σχέσεων στο σχολείο, την οικογένεια, την παρέα.
- Σε ποιον μπορεί να απευθύνεται η 'αντιδραστικότητα' ενός μαθητή: στον καθηγητή του, στην 'κοινωνία', στους φίλους του, στην οικογένειά του ή στον ίδιο του τον εαυτό; Με ποιο τρόπο θα τον προσεγγίσουμε;

Ερωτηματολόγια για εκπαιδευτικούς για απόκτηση επικοινωνιακών δεξιοτήτων:

Πόσο σας επηρεάζουν οι πολιτισμικές πεποιθήσεις και αξίες;

Πώς αντιμετωπίζετε διαπολιτισμικές δυσκολίες;

Πώς προσφέρετε ανατροφοδότηση;

Πώς αντιμετωπίζετε τις τάσεις ηττοπάθειας;

Πώς επιβεβαιώνετε, αρνείστε και απορρίπτετε;

Πώς βρίσκετε λύσεις τύπου 'κερδίζω – κερδίζεις';

Πώς αποφεύγετε μια σύγκρουση;

Πώς μπορείτε να απαντήσετε σε μη θεμιτές ερωτήσεις;

Πώς ακούτε τις καινούριες ιδέες;

Πώς αντιμετωπίζετε τα παράπονα στις μικρές ομάδες;

Πώς κάνετε πιο ενδιαφέρουσα την υποστήριξη δηλώσεων;

Πώς αντιδράτε στρατηγικά και ηθικά;

Πώς μπορείτε να αναπτύξετε στρατηγικές πειθούς;

Ατομικά τεστ:

Πόσο ακριβείς είναι οι αντιλήψεις σας για τους ανθρώπους;

Ποιες είναι οι πολιτισμικές πεποιθήσεις και αξίες σας;

Πόσο επιθετικοί είστε λεκτικά;

Πόσο φιλόνοικοι είστε;

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

Argyle, M. (1994). *The psychology of interpersonal behaviour* (5th ed.). London: Penguin.

Αρτινοπούλου, Β. (2001). *Βία στο σχολείο: Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Baker, C., *Εισαγωγή στη Δίγλωσση Εκπαίδευση*, Gutenberg, Αθήνα 2001.

Γαλάνης, Γ. (1999). *Εισαγωγή στην ψυχολογία της καθημερινής διαπροσωπικής επικοινωνίας: Επιλεγμένα θέματα*. Αθήνα: Παπαζήσης.

Γκόβαρης, Χ., *Εισαγωγή στη διαπολιτισμική εκπαίδευση*, Ατραπός, Αθήνα 1991.

Γκότοβος, Α., *Εκπαίδευση και Ετερότητα, Ζητήματα Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής*, Μεταίχμιο, Αθήνα 2003.

Cummins, J., *Ταυτότητες υπό Διαπραγμάτευση. Εκπαίδευση με σκοπό την Ενδυνάμωση σε μια κοινωνία της Ετερότητας*, Gutenberg, Αθήνα 1999.

Δαμανάκης, Μ., *Η Εκπαίδευση των Παλιννοστούντων και Αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα, Διαπολιτισμική Προσέγγιση*, Gutenberg, Αθήνα 2001.

Δαφέρμος, Μ. (2006). *Περιθωριοποίηση και εκπαιδευτική ένταξη*. Αθήνα: Ατραπός.

Δραγώνα, Θ., Σκούρτου, Ε. & Φραγκουδάκη, Α. (2001). *Εκπαίδευση: Πολιτισμικές διαφορές και κοινωνικές ανισότητες* (Τόμος Α'). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

DeVitto, J. (2007). *Ανθρώπινη επικοινωνία*. Αθήνα: Έλλην.

Elliot, S. N., Kratochwill, T. R., Cook, J. L., & Travers, J. F. (2008), *Εκπαιδευτική Ψυχολογία: Αποτελεσματική διδασκαλία, αποτελεσματική μάθηση* (Επιμ. Μετ.: Α. Λεονταρή & Ε. Συγκολλίτου). Αθήνα: Gutenberg.

Giles, H., & Coupland, N. (1991). *Language: Contexts and consequences*. California: Brooks/Cole.

Hartley, P. (1999). *Interpersonal communication*. London: Routledge.

Holtgraves, T. (2001) *Language as social action: Social psychology and language use*. Mahwah: LEA.

Κούρτη, Ε. (2003). *Η Επικοινωνία στο Διαδίκτυο*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κουρκούτας, Η. (2011). *Προβλήματα συμπεριφοράς στα παιδιά: Παρεμβάσεις στο πλαίσιο της οικογένειας και του σχολείου* (2^η έκδοση). Αθήνα: Τόπος.

Κωσταρίδου-Ευκλείδη, Α. (1998). *Τα κίνητρα στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Knapp, M., & Daly, J. (2003). *Handbook of interpersonal communication*. California: Sage.

Λεονταρή, Α. (1998). *Αυτοαντίληψη*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Littlejohn, S. W., & Foss, K. A. (2012). *Θεωρίες ανθρώπινης επικοινωνίας* (9^η έκδ.). Αθήνα: Πεδίο.
- Μακρή-Μπότσαρη, Ε. (2001). Αυτοαντίληψη και αυτοεκτίμηση: Μοντέλα, ανάπτυξη, λειτουργικός ρόλος και αξιολόγηση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μπεζέ, Λ. (επιμελ.) (1998). *Βία στο σχολείο... Βία του σχολείου*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παπαδάκη-Μιχαηλίδη, Ε. (1998). *Η σιωπηλή γλώσσα των συναισθημάτων: Η μη-λεκτική επικοινωνία στις διαπροσωπικές σχέσεις*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Σκούρτου, Ε. (επιμ.) (1997). *Θέματα Διγλωσσίας και Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Νήσος.
- Vangelisti, A., & Knapp, M. (2004). *Interpersonal communication and human relationships*. Boston: Allyn & Bacon.
- Χατζηχρήστου, Χ. (2004). *Εισαγωγή στη σχολική ψυχολογία* (4η εκδ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Χρυσόχου, Ξ. (2005). *Πολυπολιτισμική πραγματικότητα: Κοινωνιοψυχολογικοί προσδιορισμοί της πολιτισμικής πολλαπλότητας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Watzlawick, P., Bavelas J. B, & Jackson, D. (2005). *Ανθρώπινη επικοινωνία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.